

Joanna Ryba

OCHRONA PRAWA DO WIZERUNKU

Wstęp

Wraz z postępowaniem technicznym, informatycznym i rozwojem środków masowego przekazu, wizerunek i jego ochrona stały się bardzo istotnym zagadnieniem, szczególnie w XXI wieku. Pojawia się coraz więcej możliwości naruszenia prawa do wizerunku, szczególnie w dobie rozwoju nie tylko urządzeń pozwalających na jego utrwalenie na danym nośniku, ale także postępu Internetu, ze względu na łatwość rozpowszechniania wizerunku, np. w postaci zdjęć czy filmów. O istotności tego prawa świadczy nie tylko zainteresowanie doktryny tą tematyką, ale także fakt występowania wyroków dotyczących właśnie prawa do wizerunku.

Prawo do wizerunku i jego ochrona

Wizerunek w polskim systemie prawnym jest jednym z dóbr osobistych, które wymieniono w art. 23 Kodeksu cywilnego. Stanowi on, że „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”

¹ Zgodnie ze słowikiem wyrazów obcych termin wizerunek wywodzi się od niemieckiego słowa Visierung i oznacza podobiznę, portret, wyobrażenie². Natomiast prawnej definicji wizerunku należy szukać w doktrynie, gdyż nie istnieje definicja legalna tego pojęcia. Określany jest jako cechy nie tylko twarzy, ale całej postaci, które umożliwiają zidentyfikowanie danej osoby jako konkretną jednostkę fizyczną³. Wizerunek to także wizualne ukazanie zespołu charakterystycznych dla danej osoby cech fizycznych, poprzez które uzyskuje się wyobrażenie o jej wyglądzie⁴. Przedstawiany jest również jako ustalony obraz fizyczny konkretnego człowieka, który można powielać i rozpowszechniać. Analizując te i inne definicje można wskazać powtarzające się elementy: przede wszystkim, że wizerunek obejmuje cechy człowieka umożliwiające jego identyfikację, czy też, że możliwe jest rozpowszechnianie utrwalonego wizerunku. Jeśli chodzi o szczególne postacie wizerunku, wskazuje się, że jest nim także głos (wizerunek dźwięczny)⁵, maska artystyczna (czyli wizerunek sztucznie stworzony przez artystę)⁶, a także karykatura (rysunek, na którym przesadnie oznaczono cechy charakterystyczne konkretnej osoby, by uzyskać humorystyczny, satyryczny efekt)⁷. Te szczególne postacie wizerunku także podlegają ochronie, jeśli tylko są rozpoznawalne.

Podstawowym aktem prawnym regulującym prawo do wizerunku jako dobro osobiste jest Kodeks cywilny. Ustawodawca przyznaje takie środki ochrony przed naruszeniami jak żądanie zaniechania działania, żądanie usunięcia skutków naruszenia, a także zadośćuczynienia pieniężnego lub też zapłaty sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny oraz naprawienia szkody powstałej w wyniku naruszenia na zasadach ogólnych⁸. Przepisy te jednak nie uchylają innych przepisów, szczególnie pochodzących z prawa autorskiego. Dlatego też drugim ważnym aktem prawnym odnoszącym się do prawa do wizerunku jest ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. W art. 81 tej ustawy przyjęto, że dla zgodnego z prawem rozpowszechniania wizerunku, potrzebne jest zezwolenie osoby na nim przedstawionej, chyba że otrzymała ona zgodnie z umową zapłatę za pozowanie⁹. Wymóg uzyskania zgody jest najprostszą, ale także skuteczną formą ochrony wizerunku. Przewidziano jednak ograniczenia tej ochrony, w wyniku których nie jest konieczne uzyskanie zgody na rozpowszechnianie w dwóch przypadkach, tj gdy:

- publikowany jest wizerunek osoby powszechnie znanej, wykonany w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych, np. społecznych, politycznych, zawodowych (przy czym osoba powszechnie znana to osoba należąca do grona osób, które godzą się na upublicznianie informacji dotyczących ich życia, np. polityków, aktorów, muzyków¹⁰)

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. 2016, poz. 380, 585.

² A. Kubisa – Ślipko, Słownik wyrazów obcych, Wałbrzych 2006, s. 687.

³ K. Stefaniuk, Naruszenie prawa do wizerunku przez rozpowszechnianie podobizny, „Państwo i Prawo”, nr 1, Warszawa 1970, s.65.

⁴ J. Bleszyński, glosa do wyroku SN z 27.02.2003r., IV CKN 1819/00, OSP 2004, nr 6, poz. 75, s.320.

⁵ J. Sienęczyło – Chlabicz, Przedmiot, podmiot i charakter prawa do wizerunku, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego, 2003, nr 8.

⁶ Z. Radwański, System prawa prywatnego. Tom 13. Prawo autorskie. Warszawa 2007. S.543, za: S Ritterman, Komentarz do ustawy o prawie autorskim, Kraków 1938, s.120

⁷ J. Balcarczyk, Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja: studium cywilnoprawne, Warszawa 2009, s.57-58.

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. 2016, poz. 380, 585.

⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. 1994, nr 24, poz. 83, z późn. zm.

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 2007 r., I CSK 134/07, Lex, <https://sip-1lex-1pl-1lex-2nowy.han.uwm.edu.pl/#/orzeczenie/520579695/1?directHit=true&directHitQuery=%20CSK%20134~2F07>, dostęp: 15.12.2016r..

- publikowany wizerunek jest tylko szczegółem całości takiej jak zgromadzenie, krajobraz, impreza publiczna¹¹.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że ochrona wizerunku jaką przyznaje mu ustawa o prawie autorskim jest węższa niż ta przyznana przez Kodeks cywilny¹². Gdyż Kodeks umożliwia ochronę przed zagrożeniami takimi jak np. utrwalenie, publikacja, rozpowszechnienie, bądź inny rodzaj eksploatacji, natomiast ustawa o prawie autorskim obejmuje ochronę przed rozpowszechnianiem.

Wizerunek może być także traktowany jako dane osobowe, gdyż pozwala na identyfikację danej osoby, a zgodnie z ustawą o ochronie danych osobowych „za dane osobowe uważa się wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej”¹³. W tym przypadku ustawa umożliwia ochronę przed utrwalaniem wizerunku oraz jego zmienianiem i udostępnianiem. O ważności wizerunku, traktowanego jako dane osobowe świadczy poruszanie tego zagadnienia w sprawozdaniach z działalności Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych. Prowadzone przez niego sprawy w zakresie wizerunku dotyczą głównie nieuprawnionego utrwalania i publikowania wizerunków osób z wykorzystaniem monitoringu wizyjnego. GIODO w kampaniach informacyjnych często zwraca uwagę na niezgodną z prawem publikację wizerunku innych osób szczególnie za pośrednictwem Internetu, gdyż liczbę takich incydentów należy minimalizować¹⁴.

Ustawodawca przyznał także ochronę wizerunkowi w przepisach prawa karnego. W Kodeksie karnym działania naruszające wizerunek penalizują art. 190a §2, 191a oraz 202 §4b i c. Niezgodne z prawem jest wykorzystanie wizerunku przez podszywanie się pod konkretną osobę w celu wyrządzenia jej szkody, utrwalanie wizerunku osoby nagiej lub osoby w trakcie czynności seksualnej, oraz produkowanie, rozpowszechnianie, prezentowanie, przechowywanie treści pornograficznych zawierających wizerunek małoletniego i uczestnictwo w prezentowaniu takich treści z udziałem małoletniego¹⁵.

Przepisy odnoszące się do wizerunku można odnaleźć nie tylko we wskazanych wyżej ustawach, ale także w innych aktach prawnych, np. w ustawie prawo prasowe, czy też w ustawach przyznających szczególną ochronę konkretnym wizerunkom, np. w ustawie o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina. Świadczy to o tym, że prawo do wizerunku jest istotne i należy chronić je przed jakimikolwiek naruszeniami, zarówno poprzez wykorzystanie prawa cywilnego, jak i karnego.

Istnieje kilka przesłanek ochrony prawa do wizerunku. Po pierwsze prawo do wizerunku przysługuje, jako dobro osobiste, osobie fizycznej. Co więcej, bardzo ważna jest zgoda tej osoby na rozpowszechnienie wizerunku (za wyjątkiem dwóch przypadków opisanych wyżej), w takim zakresie na jaki została zawarta umowa. Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego „tylko zgoda upoważnia do publikowania wizerunku osoby prywatnej”¹⁶. Oczywiście zgodę taką osoba uprawniona może odwołać. Najczęściej zezwolenie składane jest poprzez zawarcie umowy o wykonanie i wykorzystanie wizerunku, zgodnie z którą osoba zobowiązuje się do pozowania do zdjęć oraz wyraża zgodę na ich wykorzystanie w konkretnym celu, np. przez fotografa jako prezentacja jego twórczości, w zamian za co osoba ta otrzymuje wynagrodzenie. Zawiera się także umowy o rozpowszechnianie wizerunku, zwykle w dziedzinie reklamy, lub też podpisuje się tylko zgodę na rozpowszechnianie. Kolejną przesłanką jest bezprawność działania sprawcy. Nie jest ono jednak bezprawne kiedy istnieje zgoda uprawnionego lub jest to działanie na podstawie przepisów prawa, bądź działanie przy wykonywaniu prawa podmiotowego¹⁷. Należy więc pamiętać, np. o przypadkach wyłączających konieczność uzyskania zgody, o których wspomniano wyżej. Ważna jest także rozpoznawalność wizerunku. Sąd jednak nie zawsze mimo rozpoznawalności przyznaje prawo do wizerunku. Przykładowo Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 lutego 2003 r. stwierdził, iż mimo rozpoznania przez osoby bliskie i znajomych osoby na zdjęciu, ukazującym tą osobę z tyłu (bez twarzy) z charakterystyczną niebieską kurtką i z niebieską torbą, nie doszło do naruszenia wizerunku, jeśli na fotografii brak jest cech mogących służyć identyfikacji osoby fizycznej przez osoby postronne, których jedynym źródłem informacji o postaciach przedstawionych na niej jest tylko ta fotografia. Teza tego wyroku określa, iż „naruszenie prawa do wizerunku osoby fizycznej (art. 23 k.c.) następowaloby wówczas, gdyby opublikowana w prasie bez zgody tej osoby fotografia wykonana była w sposób umożliwiający identyfikację tej osoby”¹⁸.

Ciekawym zagadnieniem jest ochrona wizerunku po śmierci osoby uprawnionej. Zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego na spadkobierców przechodzą prawa i obowiązki osoby zmarłej, oprócz praw ściśle z nią związanych, więc np.

¹¹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, op. cit.

¹² A. Pązik, Prawo do wizerunku w obliczu zmian, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego nr 1/2010, Lex, <http://www.lex.pl/akt/-/akt/prawo-do-wizerunku-w-obliczu-zmian>, [dostęp 15.12.2016r.].

¹³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, Dz. U. 1997, nr 133, poz.883, z późn. zm.

¹⁴ Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych, Sprawozdanie z działalności Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych w roku 2015.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553, z późn, zm.

¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 1 stycznia 2009 r., I ACa 22/09, Lex, <https://sip-1lex-1pl-1lex-2nowy.han.uwm.edu.pl/#/orzeczenie/521773860/1?directHit=true&directHitQuery=%20ACa%2022~2F09>, dostęp: 15.12.2016 r.

¹⁷ P. Ślęzak, Ochrona prawa do wizerunku, Katowice 2009, s.60

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2003 r., IV CKN 1819/00, Lex, <https://sip-1lex-1pl-1lex-2nowy.han.uwm.edu.pl/#/orzeczenie/520200373/1?directHit=true&directHitQuery=%20CKN%201819~2F00>, dostęp: 15.12.2016r.

prawa do wizerunku, gdyż jest to dobro osobiste¹⁹. Z kolei w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych ustanowiono, że do roszczeń w przypadku rozpowszechniania wizerunku osoby na nim przedstawionej stosuje się termin dwudziestu lat, co oznacza, że po upływie tego terminu od śmierci osoby uprawnionej, nie można dochodzić tych roszczeń²⁰. Wydaje się jednak, że takie prawo powinni otrzymać bliscy zmarłego, w przypadku gdy wizerunek po jego śmierci jest wykorzystany, a nie wyraził on na to zgody za życia. Takie rozwiązanie prawne wprowadzono w niektórych krajach, np. w Niemczech. Przykładem jest orzeczenie dotyczące niemieckiej aktorki Marleny Dietrich. Jej wizerunek po jej śmierci bezprawnie i bez jakiegokolwiek zgody wykorzystano komercyjnie, poprzez rozpowszechnianie wizerunku na koszulkach oraz kartach telefonicznych. Niemiecki sąd uznał więc, że ochrona wizerunku podlega dziedziczeniu i nie wygasa wraz ze śmiercią danej osoby²¹. Dlatego też po śmierci danej osoby, jej spadkobiercy mają prawo kontroli oraz udzielania pozwoleń na komercyjne wykorzystywanie prawa do wizerunku przysługującego zmarłej osobie²².

Współcześnie wizerunek coraz bardziej ulega procesowi komercjalizacji. Wykorzystywany jest w komercyjny sposób, dla celów reklamowych czy marketingowych²³. Stosuje się głównie dwie techniki: technikę endorsement- polegającą na wykorzystaniu znanej osoby w reklamie, by sprawić wrażenie, że poleca ona dany towar, bądź też technikę merchandisingu, polegającą na promowaniu towaru poprzez umieszczenie na nim wizerunku znanej osoby²⁴. Aby nie doszło do naruszenia musi być zawarta odpowiednia umowa. Przykładowo umowa merchandisingu reklamowego zawiera zgodę na korzystanie przez merchandisingobiorcę z wizerunku merchandisingodawcy w celach reklamowych i promocyjnych, oczywiście na warunkach określonych w danej umowie, w zamian za wypłatę ustalonego wynagrodzenia.

Prawo do wizerunku w orzecznictwie

W orzecznictwie sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego pojawia się tematyka prawa do wizerunku. Dlatego też warto omówić wybrane orzeczenie, aby lepiej zrozumieć istotę tego prawa. Jednym z najnowszych wyroków z zakresu ochrony wizerunku jest wyrok z dnia 19 kwietnia 2016 r. Sądu Apelacyjnego w Krakowie. W sprawie występowało dwóch powodów, którzy stwierdzili naruszenie ich własnego wizerunku, poprzez wykorzystanie w postaci opublikowania w prasie fotografii z ich wizerunkiem. Fotografia ta była dodana przez dziennikarzy do artykułu, opisującego mężczyznę, który dokonał zabójstwa własnej żony i dzieci, a potem rozpoczął dalsze życie z kochanką. Sprawa ta jednak nie dotyczyła powodów, ani w żaden sposób nie byli oni związani z tą historią. W artykule sugerowano, że fotografia ukazuje zabójcę z kochanką. Twarze powodów na zdjęciu były zamazane, jednak zostali rozpoznani nie tylko przez rodzinę i znajomych, ale też osoby obce, co wpłynęło negatywnie na ich życie codzienne i zawodowe, gdyż takie samo zdjęcie widniało na ich profilu społecznościowym (skąd zostało pobrane przez dziennikarzy). Na podstawie art.23 i 24 Kodeksu cywilnego domagali się zadośćuczynienia pieniężnego oraz o usunięcie skutków naruszenia w postaci opublikowania przeprosin w czasopiśmie. Sąd I i II instancji zasądził roszczenia, których domagali się powodowie. Przypomniał, że powodowie nie są osobami publicznie znanymi, więc obowiązkowe jest uzyskanie zgody na publikację ich wizerunku, dotyczącą formy, miejsca publikacji i komentarza. Co więcej, mimo zamazanych twarzy sąd uznał, że ważna jest rozpoznawalność wizerunków, a w tym przypadku zostały one rozpoznane. W ten sposób naruszono wizerunek powodów, jednak wykorzystano właściwe środki ochrony w postaci zadośćuczynienia i opublikowania przeprosin.²⁵

Kontrowersyjne kwestie związane są z ochroną wizerunku i monitoringiem. W tej tematyce także Europejski Trybunał Sprawiedliwości wydał kilka orzeczeń. Przykładowo wydał wyrok w sprawie obywatela Czech Františka Rynesa przeciwko Úřad pro ochranu osobních údajů (Urzędowi ochrony danych osobowych). Warto zaznaczyć, że kwestia ochrony wizerunku w Czechach jest bardzo podobna do występującej w polskim systemie prawnym. Sprawa dotyczyła tego, że strona skarżąca nagrywała kamerą, umiejscowioną na dachu własnego domu, wejście do swojego domu i część drogi publicznej przy tym budynku. Nagrano więc dwóch sprawców wybijających kamieniami szyby w oknach Rynesa, dzięki czemu organy ścigania ustaliły ich tożsamość. Urząd ochrony danych osobowych uznał, że Rynes naruszył przepisy ochrony danych osobowych, gdyż nie uzyskał zgody sprawców na nagranie i przetwarzanie ich wizerunku, za co ukarano go grzywną. Europejski Trybunał Sprawiedliwości przyznał, że obraz osoby, czyli jej wizerunek zarejestrowany przez kamerę stanowi dane osobowe. Jednakże zgodnie z przepisami dyrektywy 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z

¹⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, op. cit.

²⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim..., op. cit.

²¹ P. Ślęzak, Ochrona prawa do wizerunku, op. cit., s.40.

²² J. Balcarczyk, Prawo do wizerunku..., op. cit., s.217.

²³ F. Rakiewicz, Uwagi o zjawisku komercjalizacji dóbr osobistych, w: red. P. Wiliński, O. Krajniak, B. Guzik, Prawo wobec wyzwań współczesności, tom 4, Poznań 2007, s. 337.

²⁴ J. Balcarczyk, Prawo do wizerunku..., op. cit., s.250.

²⁵ Na podstawie Wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 kwietnia 2016 r., I ACa 1826/15, Lex, <https://sip-1lex-1pl-1lex-2nowy.han.uwm.edu.pl/#/orzeczenie/522135477/1/i-a-ca-1826-15-ochrona-wizerunku-rozpowszechnianie-wizerunku-wyrok-sadu-apelacyjnego-w-krakowie?keyword=wizerunku>, dostęp: 15.12.2016r.

dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych²⁶, w przypadku wykorzystania danych osobowych (wizerunków) w celu ochrony własności, zdrowia i życia administratora tych danych oraz jego rodziny uzyskanie zgody nie jest konieczne. W tym celu była właśnie umieszczona kamera na domu Rynesa. Dlatego też sąd wywnioskował, że przetwarzanie danych osobowych, w tym wizerunku, może być w takich przypadkach dokonywane bez zgody osoby, której te dane dotyczą. Zgodnie z sentencją wyroku: „(...)wykorzystywanie systemu kamer przechowującego zapis obrazu osób na sprzęcie nagrywającym w sposób ciągły, takim jak dysk twardy, zainstalowanego przez osobę fizyczną na jej domu rodzinnym w celu ochrony własności, zdrowia i życia właścicieli domu, który to system monitoruje również przestrzeń publiczną, nie stanowi przetwarzania danych w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze”²⁷. Mimo więc ograniczenia prawa do wizerunku jest to potrzebne dla ochrony takich wartości jak własność, zdrowie i życie, oczywiście tylko w procesie przetwarzania wizerunku w osobistym lub domowym charakterze.

Podsumowanie

Podsumowując, należy podkreślić, że prawo do wizerunku, pomimo wspomnianych w artykule wyłączeń objęte zostało szeroką ochroną. Przepisy dotyczące ochrony prawa do wizerunku odnaleźć można w wielu aktach normatywnych wymienionych w artykule. Osoby, których prawo do wizerunku zostało naruszone mają do dyspozycji katalog środków ochrony prawa do wizerunku, w postaci wspomnianych wyżej roszczeń. Problem z ochroną prawa do wizerunku polega na tym, że wielu ludzi dokonuje naruszeń tego prawa za pośrednictwem tak łatwego w użyciu środka, jakim jest Internet nie znając konsekwencji, jak również to, że osoby poszkodowane nie znają swoich praw i nie wiedzą jakie mają możliwości prawnego reagowania na takie sytuacje. Często również środki masowego przekazu oraz przedsiębiorstwa komercyjnie eksploatujące wizerunek lekceważą prawo do wizerunku innych osób, o czym świadczą sprawy sądowe z tego zakresu. Dlatego nie powinno się zapominać zarówno o prawie do wizerunku, jak i o wielu środkach ochrony prawa do wizerunku jakie umożliwia ustawodawca zarówno w prawie cywilnym, jak i prawo karnym.

PROTECTION OF RIGHT TO IMAGE

The aim of the article is to show right of image in the Polish legal system. The author show also ways of protection right to image. Nowadays, because of technological advances and progress of the Internet and the mass media, there are a lot of opportunities to violate regulations of right to image. In this article the author describe the institution of the image and many legislations which are connected with right to image. These legislation are from civil law as well as criminal law. This means that in polish legal system people might use various remedies of right to image. What is more, the author presents judicial decisions about right to image of polish courts and The European Court of Justice.

Key words: right to image, protection, personal rights,

²⁶ Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych, http://www.giodo.gov.pl/568/id_art/603/j/pl/, dostęp: 15.12.2016r.

²⁷ Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 11 grudnia 2014 r. w sprawie C-212/13, Lex: <https://sip-1lex-1pl-1lex-2nowy.han.uwm.edu.pl/#/akt/68496131/1843230/sprawa-c-212-13-frantisek-rynes-v-urad-pro-ochranu-osobnich-udaju-orzeczenie-wstepne?key-word=C%20212~2F13&cm=TOP>, dostęp 15.12.2016r.